

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

SENIOR CERTIFICATE EXAMINATIONS/ NATIONAL SENIOR CERTIFICATE EXAMINATIONS

XITSONGA: RIRIMI RO ENGETELA RO SUNGULA (FAL)

PAPILA RA VUMBIRHI (P2)

MUDYAXIHI/KHOTAVUXIKA 2024

TIMARAKA: 70

NKARHI: Tiawara ti2

Papila leri ri na tipheji ta 18.

SWITSUNDZUXO NA VUXOKOXOKO

1. Hlaya swiletelo leswi hi vukheta u nga si sungula ku hlamula swivutiso.

U NGA ringeti ku hlaya phepha ra swivutiso hinkwaro. Xiya tafula ra nongonoko wa vundzeni leri nga eka pheji leyi landzelaka kutani u fungha tinomboro ta swivutiso swa tibuku leti u dyondzeke tona.

2. Phepha leri ri na swiyenge swa MUNE:

XIYENGE XA A: Novhele	(35)
XIYENGE XA B: Ntlangu	(35)
XIYENGE XA C: Swirungulwana/Swihungwana	(35)
XIYENGE XA D: Vutlhokovetseri	(35)

3. Hlamula SWIVUTISO SWIMBIRHI, ku suka eka SWIYENGE swin'wana na swin'wana SWIMBIRHI hi ndlela leyi landzelaka.

XIYENGE XA A: NOVHELE

Hlamula xivutiso xa novhele leyi u yi dyondzeke.

XIYENGE XA B: NTLANGU

Hlamula xivutiso xa ntlangu lowu u wu dyondzeke.

XIYENGE XA C: SWIRUNGULWANA/SWIHUNGWANA

Hlamula swivutiso leswi humaka eka swirungulwana HINKWASWO.

XIYENGE XA D: VUTLHOKOVETSERI

Hlamula swivutiso leswi humaka eka switlhokovetselo HINKWASWO.

Tirhisa tafula ra nongonoko wo tikamba ku vona loko u hlawurile swivutiso hi mfanelo.

4. Landzelela swiletelo leswi nga emasungulweni ya xiyenge xin'wana na xin'wana hi vukheta.
5. Nombora tinhlamulo ta wena ku ya hilaha swivutiso swi nomboriweke hakona eka phepha ra swivutiso.
6. Sungula xiyenge XIN'WANA na XIN'WANA eka pheji YINTSHWA.
7. Nkarhi lowu pimanyetiweke: Tirhisa timinete ta kwalomu ka 75 eka xiyenge xin'wana na xin'wana.
8. Tsala swi basa no vonaka.

TAFULA RA NONGONOKO WA VUNDZENI

XIYENGE XA A: NOVHELE		
Hlamula swivutiso swa novhele leyi u yi DYONDZEKE.		
NOMBORO YA XIVUTISO	TIMARAKA	NOMBORO YA PHEJI
1. <i>Ndzi ngo tinciki!</i>	35	5
XIYENGE XA B: NTLANGU		
Hlamula swivutiso swa ntlangu lowu u wu DYONDZEKE.		
2. <i>Byokota Madlayisana</i>	35	7
3. <i>Ku dyela nyama ematlukeni</i>	35	10
XIYENGE XA C: SWIRUNGULWANA/SWIHUNGWANA		
Hlamula swivutiso leswi vutisiweke eka swirungulwana HINKWASWO.		
4.1 'Darile na Dali Ndhoza'	18	13
4.2 'Mapenga na homu eKhoveni'	17	15
XIYENGE XA D: VUTLHOKOVETSERI		
Hlamula swivutiso leswi vutisiweke eka switlhokovetselo HINKWASWO.		
5.1 'Giya Mutsonga'	17	16
5.2 'Ntshuxeko'	18	18

TAFULA RA NONGONOKO WO TIKAMBA LOKO U HLAURILE SWIVUTISO HI MFANELO:

Tatisa mavangwa lama pfulekeke hi ku tirhisa mfungho wa nghwaju ku kombisa leswaku u hlawurile nhlayo leyi lavekaka ya swivutiso.

NONGONOKO WO TIKAMBA			
XIYENGE	NOMBORO YA XIVUTISO	NOMBORO YA SWIVUTISO LESWI FANELEKE KU HLAMURIWA	MFUNGHO WA NGHWAJU (✓)
A: NOVHELE (Swivutiso swa ximbangu)	1	1	
B: NTLANGU (Swivutiso swa ximbangu)	2/3	1	
C: SWIRUNGULWANA/ SWIHUNGWANA (Swivutiso swa ximbangu)	4.1 + 4.2	1	
D: VUTLHOKOVETSERI (Swivutiso swa ximbangu)	5.1 + 5.2	1	
LEMUKA: Tiyisisa leswaku u hlamurile swivutiso eka swiyenge SWIMBIRHI ntsena. ...			

XIYENGE XA A: NOVHELE**XIVUTISO XA 1: NDZI NGO TINCIKI – FA Thuketana**

Hlaya ntshaho lowu landzelaka hi vukheta kutani u hlamula swivutiso leswi nga ehansi ka wona.

XITSHURIWA XA A

'Echuuu, wa ndzi pfatlanya Lefty murhandziwa,' ku vula Mpfuleni hi ku tikulula emavokweni ya Lefty.

'Aaawu! Mpfuleni baby, swi lo yini? Ndzi ku pfatlanya ka yini?' ku vutisa Lefty a ri karhi a ha nghunyutela ni ku titshovatshova, ntanghu yi ri karhi ya ha dya ehansi.

'Hi laha makatleni,' ku hlamula Mpfuleni hi ku tiswoswa. 'Emakatleni! Swi lo yini?' 5
ku vutisa Lefty hi ku yima, a va a hundzuluxa Mpfuleni kutani a hlamala ku vona rhoko ya yena yi lo tshwukelana. 'Mpfuleni swi lo yini? U be hi mani hi ndlela leyi? Exikwembu! Ku ta fa munhu. I mani Mpfuleni, i mani a nga ku endla leswi?'

'I vafana van'wanyana,' ku hlamula Mpfuleni. 'Vafana van'wanyana! A wu va tivi vafana va kona Mpfuleni?' ku vutisa Lefty hi rito ro komba ku hlamala ni ku kwata loko a vona hi 10
ndlela leyi a a yevuleriwe hi yona. 'Walk-tall, tshinela, tana u ta vona leswaku Mpfuleni u njhani.' Kwalaho hiloko Walk-tall a suka ni nghilazi ya yena emavokweni, a fika na yena a nyanga timbanga ta Mpfuleni leti kutani a to byabyarhula kunene, kutani a ba noti wa ku komba ku hlamala, a wu ba wu leha a va a ku: 'Hau u man! Phela Ou Mpfuleni u vavisekile. I vamani va nga ku bisa xileswi Mpfuleni?' 15

- 1.1 Xana Mpfuleni a a vavisiwile hi yini? (1)
- 1.2 Boxa swivangelo swimbirhi leswi endleke leswaku Mpfuleni a tikuma a vavisekile hindlela leyi. (2)
- 1.3 Boxa vito ra ndhawu leyi Lefty a a tshama eka yona. (1)
- 1.4 Hi ku ya hi nkulukumba Ntekele, n'wana loyi a nga yingisiki u fanele ku xupuriwa. Kombisa ndlela leyi Ntekele a nga xupula Rice hi yona. (2)
- 1.5 Hlawula nhlamulo yin'we leyi nga yona eka leti landzelaka:
Marito lawa ya nge: 'Rhoko ya yena yi lo tshwukelana' ya vula leswaku rhoko a yi ri ...
A ya muhlovo wo tshwuka.
B na ngati yo tala.
C yo sasekile swinene.
D yo n'wi fanela swinene. (1)
- 1.6 Xana mutsari u vula yini loko a ku: 'Lefty a ri karhi a ha nghunyutela ni ku titshovatshova, ntanghu yi ri karhi ya ha dya ehansi.' (2)
- 1.7 I yini lexi a xi endla leswaku Mpfuleni a chava ku boxa vito ra loyi a n'wi bile? (2)
- 1.8 Ku humelelele yini hi N'wa-Xitlhelana endzhaku ka ku twa khombo leri humeleleke Rice? (2)

- 1.9 Loko a wu ri Mpfuleni u biwile hindlela leyi a wu ta endla yini? (2)
- 1.10 Marito ya Lefty lawa ya nge: 'Exikwembu! Ku ta fa munhu.' Ya hlohloterile leswaku a endla yini? (3)

NA

Hlaya ntshaho lowu landzelaka hi vukheta kutani u hlamula swivutiso leswi nga hansi ka wona.

XITSHURIWA XA B

U te loko Manayila a ku humi, Muzayiwe a ku: 'A ndi li kali ndi pimela Manayila hi mhaka liya ya tolo, kutani a nga lavi ku twa nchumu hi swona.'

'Mhaka yihi?' ku vutisa Ntekele loyi a a nga ha tsundzuki swinene swin'wana swa leswi va nga swi vulavula. Ni leswaku u vuyise ku yini laha kaya a nga ha swi tsundzuki, u lo hlamala loko a ku phaphara, exikarhi ka vusiku lebyikulu, a tikuma a etlele ni tinguvu ehenhla ka sofa. Swi n'wi teke nkarhi wo leha ku twisisa laha a a etlele kona. U te loko a ri karhi a amba-ambela, voko ra yena ro khoma mecisi lowu a wu ri exitafulanini, hi loko a wu tlweba, a sungula ku hala-hala ku nga kona a swi vonaka leswaku a a etlele ekamarini ya yena ya ku tshama eka yona. Kwalaho hi loko hi milenge leyi a yo tseka, tseka, tseka, a ya a ya enghena ekamarini ya yena ya ku etlela eka yona a hlulula a etlela. Vurhongo a bya ha n'wi khomanga, hi leswi miehleketo ya yena a yi ri karhi yo vila kunene, a nga twisisi leswaku a nga va a fambise ku yini ku suka le ka N'wa-Mugwana. 5 10

- 1.11 Xana eka N'wa-Mugwana a ku xavisiwa yini? (1)
- 1.12 Vito ra n'wana wa N'wa-Mugwana i ... (1)
- 1.13 Kombisa xivangelo xa ku va Ntekele 'a tikuma a etlele na tinguvu ehenhla ka sofa'? (1)
- 1.14 Khale loko Ntekele a titivisa a tivula Ntekele wa mabazi. Loko a titivisa ka Muzayiwe u tivule hi vito. Xana leswi swi vula yini hi ku titwa ka yena? (2)
- 1.15 Ntekele i munhu loyi swiendlo swa yena swi landzulaka ku rhandza Xikwembu. Seketela mhaka leyi hi timhaka timbirhi. (4)
- 1.16 Mutsari u vula yini hi Ntekele loko a ku: 'hi leswi miehleketo ya yena a yi ri karhi yo vila'? (2)
- 1.17 Xana Muzayiwe a a tirha yini? (1)
- 1.18 Boxa ndhawu yin'we leyi Muzayiwe a nga vula leswaku u tshama a ya eka yona. (1)
- 1.19 Kombisa vumunhu bya Manayila. (2)
- 1.20 Mhaka ya ku va Muzayiwe a a lava ku hakeriwa hi Manayila loko a pfuxa mabindzu ya Ntekele a yi amukeleki. Seketela mhaka leyi. (2)

NTSENGO WA XIYENGE XA A: 35

XIYENGE XA B: NTLANGU**XIVUTISO XA 2: BYOKOTA MADLAYISANA – MM Marhanele**

Hlaya ntshaho lowu landzelaka hi vukheta kutani u hlamula swivutiso leswi nga ehansi ka wona.

XITSHURIWA XA C

MATHEBULA:	Nkatanga, vutomi bya tika. Hakunene ndza kholwa leswaku misava ya rhendzeleka, ku hava laha munhu a nga tsutsumelaka kona.	
MAKHANANA:	Ku lo humelela yini kasi? Boxani leswi mi karhateke. (MATHEBULA a miyelanyana ku komba leswaku a nga tilulamiselanga ku heta nkarhi hi ku vulavula.) Ma yi vona mihlolo? Mo na swi pfuketana mo hlundzuka bya lwandle mi tlhela mi miyerisa xinoyi. Mihlolo leyi voniwaka hi mina wa ka ...	5
MATHEBULA:	U vula leswaku a wa ha ri wa ka Mathebula u wa ka ...	
MAKHANANA:	Xii-i! Ndzo hlambanya mina. Ndzi onhile loko ndzi hlambanya hi kokwana?	10
MATHEBULA:	Makhanana, ndzi tikhomile swi ringene. Loko a ndzi ri wa mahahu ingi ndzi ku nyumisile exikarhi ka vanhu.	
MAKHANANA:	Kasi swi lo yini mi nga ndzi byeriki swilo swa kona?	
MATHEBULA:	Ndzi twe to tala hi wena loko ndzi ri enkhubyeni.	
MAKHANANA:	Ti ri yini?	15
MATHEBULA:	Swi lo yini u ngo ndzi ba nomu ku fana ni nhongana loko yi wela emasini?	
MAKHANANA:	Ndzi khomeleni a ndzi nga titwi loko ndzi vulavula.	
MATHEBULA:	Hola ku sungula hi kona ndzi nga ta ku byela leswi ndzi karhataka. (MAKHANANA a tikomba wonge a nga ha hlundzukanga, kutani MATHEBULA a sungula ku boxa swivilelo swa yena.) Wa tiva ndzi twile vavanuna van'wana va ri karhi va vulavula hi wena.	20
MAKHANANA:	Va ku ndzi lo yini?	

- 2.1 Xana a ku ri na ntirho wa yini eka Manganyi hi siku leri? (1)
- 2.2 I timhaka tihi leti Mathebula a a ti tweke laha a va dzumbile kona? (2)
- 2.3 Hlawula nhlamulo yin'we leyi nga yona eka leti landzelaka:
- Makhanana a a ri wa ka ...
- A Maluleke.
- B Chauke.
- C Maswanganyi.
- D Ngoveni. (1)
- 2.4 Xana Makhanana na Mathebula a va tirha kwihi? (2)
- 2.5 Mathebula u vula yini loko a ku: 'Loko a ndzi ri wa mahahu ingi ndzi ku nyumisile exikarhi ka vanhu'? (2)

- 2.6 Hikokwalaho ka yini Makhanana a nghena nuna enon'weni loko a vulavula na yena hi leti a ti tweke ta swiendlo swa yena? (2)
- 2.7 Kombisa xikho volelo lexi nga kona eka marito lama ya vuriweke hi Makhanana loko a ku: 'Hi ku vona ka wena ndzi yena wo twanana na xifendze lexiyaa?' (2)
- 2.8 Hikwalaho ka yini Makhanana a vula leswaku u lava ku famba na nuna eJoni? (2)
- 2.9 Hi ku vona ka wena Mathebula u endlile kahle loko a vutisile nsati wa yena Makhanana timhaka leti a ti kumile? (2)
- 2.10 Loko a wu ri Makhanana, a wu ta endla yini loko Mathebula se a ti kumile timhaka ta wena? (2)

Hlaya ntshaho lowu landzelaka hi vukheta kutani u hlamula swivutiso leswi nga ehansi ka wona.

XITSHURIWA XA D

MAGAMANA:	N'wa-Rimbelule, i nuna wa wena loyi? (<i>Nsati wa vanhu a khapa-khapa mihloti hi ku vona xinwelo xa rifu xi tshunelerile nuna wa yena.</i>) Wansati u nga chavi nchumu, ku hava ni munhu ni un'we a nga ta ku sula voya.	
NWA-RIMBELULE:	(<i>A ri karhi a mpfikula-mpfikula.</i>) Hi ... ye ... na ... nu ... na.	5
MAGAMANA:	Hi chumbutele leswi u nga tshama u hi hlevela swona.	
NWA-RIMBELULE:	Namuntlha vanhu va tiko a va swi tive leswaku a ndzi wansati ndzi wanuna. Nuna wa mina loyi ndzi nga nsati wa yena wa vumune eka tshengwe ra yena, u ndzi dyoherile ngopfu. A ... hamba a nga ha engheni endlwini ya mina, a ya eka lavan'wana. Swakudya swona a nga lavi no swi vona. Yena yaloyi a nga dya swo swekiwa hi n'wa-Xitihlwana? Mhaka leyi yi ndzi karhatile ndzi kondza ndzi boha mbilu ndzi n'wi vutisa. Nhlamulo ya kona yi ndzi kokile marhumbu, hikuva u te: 'A ndzi na nkarhi wa vanhu vo fa mahlo. Suka eka mina wena N'wa-Xitihlwana.' (<i>A sungula ku rila.</i>)	10 15
VANHU:	Hi kombe vununa bya wena u nga rili.	
MAGAMANA:	He n'wina vanhu mi lava ku vona yini? Ndzi ri mi lava ku vona yini? Miyelani magama ndzi n'wina. Handle ka swona ndzi ta mi hingakanya hi fumo leri.	20
VANHU:	Hi khomele mayeka.	
MAGAMANA:	Yana emahlweni ni nhlamuselo ya wena manana.	

- 2.11 Nyika mbangu lowu n'wangulano lowu wu humelelaka eka wona. (1)
- 2.12 Xana N'wa-Rimbelule a a lava yini eka ndhawu leyi? (2)
- 2.13 Hlamusela hilaha N'wa-Rimbelule a kumeke ha kona vito ra yena ra N'wa-Xitihlwana. (2)

- 2.14 Boxa swilo swimbirhi leswi kombisaka leswaku Mavundza a nga ha n'wi rhandzi N'wa-Rimbelule. (2)
- 2.15 Hlamusela leswi Mathebula a vulaka swona hi marito lama: 'Kasi a wu swi voni leswaku leswi ndzi ku xavelaka swona swa vitana.' (1)
- 2.16 Mavulavulelo ya hosi Magamana loko a ri na vanhu va tiko ra yena ma kombisa vumunhu bya njhani hi yena? (2)
- 2.17 Hlamusela xivangelo xo va hosi Magamana a ku N'wa-Rimbelule i nhenha ya tinhenha ta vavasati. (2)
- 2.18 Paluxa swilo swimbirhi leswi kombisaka ku tikeriwa loku Makhanana a hlanganeke na kona loko tsalwa ri fika emakumu. (2)
- 2.19 Ku va hosi Magamana a byela Makhanana hi ta vumhika bya yena exikarhi ka vanhu i mhaka ya kahle xana? Seketela nhlamulo ya wena. (3)

[35]

XIVUTISO XA 3: KU DYELA NYAMA EMATLUKENI – DJ Risenga

Hlaya ntshaho lowu landzelaka hi vukheta kutani u hlamula swivutiso leswi nga ehansi ka wona.

XITSHURIWA XA E

MA'AM JOYCE:	Ndza tlhelela mundzuku. Ndzi ya vona ku kula ka n'wana no sala na yena loko Vukosi a ta tlhelela entirhweni, swi ta huma eka n'wina loko mi lava ku ta mi ta vona n'wana.	
MZAMANI:	Vona va fanele va tisa n'wana haleno ndzi ta n'wi vona. Ku nga ri mina ndzi yaka le ka vona hikuva Vukosi wa ha ri laha kaya, le ... hi le nhoveni. Na wena a wu fanele u nga yi u ya tshama na vona. Piet a nga si va mukon'wana wa wena.	5
MA'AM JOYCE:	Ndzi nge va kombi nhlana loko swilo swi ri tani. Vanhu va ta ku yini?	
MZAMANI:	Kunene va ta ku yini loko u ya tshama na n'wana a nga si tekiwa?	
MA'AM JOYCE:	Mina ndza tifambela ndzi ya vona matshamelo ya n'wana. A ndzi mi kombeli, ndzo mi byela.	10
MZAMANI:	Na siku u nga famba u lo siya xipapilana ntsena. A ka ha lelaniwi kahle hi tshame ehansi u ta famba na makungu, i ncini lexi a wu jahela xona?	
MA'AM JOYCE:	Dyambu a ri rhengile, na mathekisi ya kala hi nkarhi wolowo.	15
MZAMANI:	Ku rhenga a swi nga siveli leswaku ndzi kala ndzi vuya nie! Se u ambala na maburuku na kepisi, ra ala buruku eka wena, wonge u gorilla hala switshan'wini. A wu ri tano na kwale a wu ye kona? Ahaa!	
MA'AM JOYCE:	Swiambalo leswi ndzi lo tixavela hi mali ya mina. A mi ndzi nyikangi na sente, se mi nga ndzi vutisi nchumu hi swambalo, ndzi ta ambarisa leswi ndzi swi rhandzaka, rini kumbe rini.	20

- 3.1 Xana Ma'am Joyce a a lava ku tlhelela kwihi eka tshaho lowu? (1)
- 3.2 Hi xihi xivangelo xo va Mzamani a a vula leswaku Vukosi u le nhoveni? (2)
- 3.3 I yini lexi endlaka leswaku Mzamani a sola nsati wa yena loko a lava ku rhurha eka Siyandhani? (2)
- 3.4 Kombisa ku yelana loku nga kona exikarhi ka Xilavi na Ma'am Joyce. (2)
- 3.5 Hlawula nhlamulo yin'we leyi nga yona eka leti landzelaka:

Mahlamulelo ya Ma'am Joyce loko a vulavula na nuna wa yena ya komba vumunhu byo ...

- A hlonipha.
- B delela.
- C xixima.
- D vutoya.

(1)

- 3.6 Hlamusela leswi Ma'am Joyce a a vulaka swona hi marito lama: 'Ndzi nge va kombi nhlana ...' (2)
- 3.7 Ku va Ma'am Joyce a lela nuna hi xipapilana loko a famba swi nga va swi ri na nsunsumeto muni eka vukati bya vona? (2)
- 3.8 Ma'am Joyce a a ri munhu loyi a nga teki switsundzuxo swa nuna wa yena. Seketela mhaka leyi. (2)
- 3.9 Maendlelo ya Xilavi yo famba na M'a'am Joyce a siya vana va ri voxo ya na xiave muni eku kuriseni ka vana va yena. (3)

NA

Hlaya ntshaho lowu landzelaka hi vukheta kutani u hlamula swivutiso leswi nga ehansi ka wona.

XITSHURIWA XA F

PIET:	Kumbe hahani va nga fika mundzuku. Hi hetile hi ku vona va ta ta kambe siku a va vulangi.	
VUKOSI:	Swona swa twala ku va va ri kona hikuva ku ngo pfumaleka na un'we? Hi ta vona hi vona ko mundzuku.	
PIET:	Aredzi! (<i>Va miyelanyana xinkadyana.</i>) Xana u swi vonile maambalelo ya vamhani, ndzi vula ngopfungopfu mhani wa wena? Mhani wa wena se va ambala maburuku na bulawuzi ya xinhwana, u swi vonile matshamelo ya buruku ra kona? Lava nakulobye vona u yi vonile bulawuzi hala xifuveni, mina a ndzi ehleketile leswaku va ta ta havambirhi va ambele tirhoko to leha ku hundzanyana matsolo swi ya le nkoveni tanihi vatswatsi. A va swi tiva leswaku va ta vona na mina loyi ndzi nga ta va mukon'wana wa vona ku nga ri khale.	5 10
VUKOSI:	A hi yimele hahani wa wena va fika. Kumbe na vona va ta fika va bile hi maburuku na bulawuzi yo vonikela yi tlhela yi pfuleka hala xifuveni yi siya mavele, kambe leswi swa lava hi swin'wana. Ndzi ta va byela mhani hi mhaka leyi. Kumbe i mhaka ya phenxeni leyi endlaka va cinca hi siku rin'we. Nakulobye, Xilavi a nga si huma phenxeni. Wa ha salele hi malembenyana.	15
PIET:	A ndzi na rito eka mhaka leyi kambe swona a swi ndzi khomangi kahle. Va nga sungula ku bomba se va ri mukhegulu? Hi leswo i gogocici mhani wa wena.	20

- 3.10 Nyika vito ra hahani wa Piet. (1)
- 3.11 Boxa xivangelo xo va hahani wa Piet a vhakela Piet na Vukosi. (2)
- 3.12 Hlamula hi swona kumbe a hi swona u tlhela u seketela nhlamulo ya wena. Ma'am Joyce u cinca mahanyelo na maambalelo loko se a kumile mali ya phenxeni. (2)
- 3.13 Hlamusela leswi Piet na Vukosi va bulaka hi swona eka ntshaho lowu? (2)

- 3.14 Hikokwalaho ka yini Piet a ku a nga na rito eka tin'wana ta timhaka ta bulu ra vona? (2)
- 3.15 Xana ku humelele yini hi Vukosi na Piet loko yindlu ya Ma'am Joyce yi tekiwile hi bangi? (1)
- 3.16 Kombisa ku hambana loku nga kona ka leswi Ma'am Joyce a titwisaka xiswona loko a vitaniwa Ma'am Joyce na loko a vitaniwa Manana Mzamani. (2)
- 3.17 Matikhomelo ya Ma'am Joyce na Xilavi emahlweni ka hahani wa Piet ya paluxa hanyelo ra njhani? (2)
- 3.18 Kombisa hilaha vito ra tsalwa leri ri fambelanaka hikona na vundzeni bya hungu. (2)
- 3.19 Ku va Vukosi a hundzuckerile mana wa yena emakumu ka tsalwa swi kombisa yini hi ku titwa ka yena? (2)

NTSENGO WA XIYENGE XA B: 35

XIYENGE XA C: SWIRUNGULWANA/SWIHUNGWANA

Eka xiyenge lexi, swivutiso swi huma eka swirungulwana leswi landzelaka:

- 'DARILE NA DALI NDHOZA' hi KA Khosa
- 'MAPENGA NA HOMU EKHOVENI' hi KA Khosa

XIVUTISO XA 4

Hlaya mintshaho leyi landzelaka yo huma eka swirungulwana SWIMBIRHI kutani u hlamula swivutiso swo huma eka xin'wana na xin'wana xa swona. Timaraka leti aviweke eka xivutiso xin'wana na xin'wana i xiletelo xa vulehi bya nhlamulo ya wena.

LEMUKA: Hlamula swivutiso swo huma eka mintshaho HAMIMBIRHI ku nga XIVUTISO XA 4.1 NA XIVUTISO XA 4.2

XIVUTISO XA 4: XAMUGANGA – SJ Malungana na KA Khosa**4.1 'DARILE NA DALI NDHOZA' – KA Khosa**

Hlaya ntshaho lowu landzelaka hi vukheta kutani u hlamula swivutiso leswi nga ehansi ka wona.

XITSHURIWA XA G

'Mi vana va ka mani mi nyikelaka tinhloko ta n'wina eka mahlolwa ma nkamba?' Ku vutisa Ndhoza hi ku kariha, a humesile mahlo.

'E-e, hina a hi vana naswona hi le ku titshoveleni ka mavava mo tshivela. Nandzu wa hina hi wihi ke?' Darile xi tlherisela xi tlhome na mahlo exikandzeni xa Ndhoza. 5

'Mi ta khomiwa, mi nga ha wu veki laha. Loko a mi nga kumangi mina wonge tinsimbi ti rhosile namuntlha. Tekani tibara ta n'wina mi fambela le Nsami le!' 'Mo hi mukela tona ka buti, hi karhele!' Darile a vula hi ku hlekelela wonge Ndhoza u lo n'wi khomela malekere.

'Wena u tlharihile, tisa ndzi ku pfuna ntombhi ya mina! Leswo tala hi ta bula hi ndlela.' Ku hlamula Ndhoza a ri eku n'wayiteleni. 10

'Leswo tala swihi?' Mokia a vutisa hi ku karhateka, a monya Ndhoza hi rivengo lerikulu.

'E-e, wena u nga ngheneleli, ta vambirhi i ta vambirhi.' Ndhoza a vula hi ku tshinelela Darile. 15

'Ihalaa! Hina a hi lavi ku hloleriwa hi vanhu va makhakhi, ... mi hi tshika hina!'

'Mokia, va tshike buti lava va hi pfuna. Va ta hi pandzerisa na mondzo lowu wa vhiki leri hundzeke.' Ku khongotela Darile.

'Yho, Darile ..., wa va tiva kahle vavanuna wena!'

Wena wonge u na ndzanyula, lexi xa va tiva vanhu. A hi fambeni ndzi ya mi pfuna hinkwenu! Tshika ...' 20

- 4.1.1 Xana Ndhoza a a tirha kwihi? (1)
- 4.1.2 Hi ku komisa hlamusela vumunhu bya Ndhoza. (2)
- 4.1.3 I yini leswi mbilu ya Darile a yi navela ku swi kuma evuton'wini bya yena? (1)
- 4.1.4 Hlawula nhlamulo yin'we leyi nga yona eka leti landzelaka:
Vuxaka lebyi a byi ri kona exikarhi ka Darile na Mokia a ku ri bya ...
A vunghana.
B varhandzani.
C vamakwavo.
D vuseve. (1)
- 4.1.5 Xana marito lama vuriweke hi Darile loko a ku: 'E-e, hina a hi vana ...', i ntiyiso ke? Seketela nhlamulo ya wena. (2)
- 4.1.6 Marito ya Darile lama boxiweke laha henhla ya 'E-e, hina a hi vana', ya fikisa hungu muni eka Ndhoza? (2)
- 4.1.7 Hi swihi leswi Ndhoza a vula swona loko a ku: 'Leswo tala hi ta bula hi ndlela ...' (2)
- 4.1.8 Hlamula hi swona kumbe a hi swona u tlhela u seketela nhlamulo ya wena. Mokia a a swi vona leswaku Ndhoza u lava ku va kanganyisa. (2)
- 4.1.9 Xana Ndhoza a a phuntile loko a pfumela ku va susumetela bara na ku va pandzelela tihunyi ta mondzo ke? Seketela hi leswi nga eka xihungwana hinkwaxo. (2)
- 4.1.10 Xana marito ya Ndhoza loko a ku: 'Mi vana va ka mani mi nyikelaka tinhloko ta n'wina eka mahlolwa ma nkamba?', ya hundzukile ntiyiso hindlela yihi loko hi languta vutomi bya yena na Darile? (3)

NA

4.2 'MAPENGA NA HOMU EKHOVENI' – KA Khosa

Tlhela u hlaya ntshaho lowu landzelaka hi vukheta kutani u hlamula swivutiso leswi nga ehansi ka wona.

XITSHURIWA XA H

Kute hi siku ra mihlolo hosi Pfukwe o amukela vuendzi bya xikhalabyana xo leha, xo lala, xa xinhlokwana xa xitsori. 'Ndzi ta ku mi mani, madala?'
 'Mina ndzi nuna wa ka Mahlaule, ndzi Hlangwani, ndzi pfa eNchangani.'
 'Mi tisa hi yini lomu xana?'
 'Ndzi lava n'wana na nsati va nga ndzi nyamalalela khale swinene. Se i ku 5
 lava leswi.' Hosi Pfukwe u ringetile ku ehleketa, swi tsandza, u ke a vita na
 vatsundzuxi va yena ku ta vonisana na wona.
 'Ndhavezitha, swo lava a humesa mali nuna lowa ka Mahlaule, ku petiwa
 byalwa, ku ciniwa, mani na mani a rhambiwa,' ku boxa nuna lo'wa malundza.
 'Ndzi seketela rero. Murisi a nge tsandzi hi ntlhambi wakwe, na wo ntlhambi 10
 wu tiva murisi wa wona. Ringeta we nuna wa ka Mahlaule, u nga khoma.'
 Xidyuhari xin'wana xo phoma rihlakahla xi veka ra vusiwana-vu na xona.
 Mahlaule u endlile sweswi swi nga komberiwa. Vavasati va tiko ra ka Pfukwe
 va endla xipinya-pinya. Byi vandzekeriwa, byi swekisiwa, byi vila, byi hlutiwa
 kutani munyanya wu ku pyi! 15

Nkulukumba Mahlaule a a gwarhe a helela hi siku-nkulu leri. U tshike lavo tala
 va cina, va tithemendhela swi saseka hi mavito ya vatata wa wona ivi yena a
 ta a ta nghena hi nkarhi lowu vanhu va nga tala. Mahlaule u lo na tlula
 kan'we, mbyembye yi ku levu, a komba eNchangani, ...

- 4.2.1 Boxa mavito ya vanhu lava a va laviwa hi Mahlaule ePfukwe. (2)
- 4.2.2 I yini xi endleke leswaku vanhu lava u va boxeke va baleka emutini wa Mahlaule. (2)
- 4.2.3 Hlamusela leswi endlilweke hi nsati wa Mahlaule loko Mahlaule a ri ku cineni? (2)
- 4.2.4 Xana Mahlaule a a huma emugangeni wihi? (1)
- 4.2.5 Mutsundzuxi wa hosi a a vula yini loko a ku, 'Murisi a nge tsandzi hi ntlhambi wakwe, na wo ntlhambi wu tiva murisi wa wona'? (2)
- 4.2.6 Xana mhaka leyi vuriweke hi mutsundzuxi eka 4.2.5 laha henhla yi vile ntiyiso hindlela yihi? (2)
- 4.2.7 Hikwalaho ka yini Mahlaule a hlwerile ku cina? (2)
- 4.2.8 U nga vula yini hindlela leyi vatsundzuxi va hosi Pfukwe va ololoxeke xiphiso xa Mahlaule hi yona? Seketela nhlamulo ya wena. (2)
- 4.2.9 Mhaka yo baleka leyi endlilweke hi jaha na mana wa rona ya amukeleka ke? Seketela nhlamulo ya wena. (2)

NTSENGO WA XIYENGE XA C: 35

XIYENGE XA D: VUTLHOKOVETSERI

Eka xiyenge lexi, swivutiso swi huma eka switlhokovetselo leswi landzelaka:

- 'GIYA MUTSONGA' hi KG Baloyi
- 'NTSHUXEKO' hi KG Baloyi

LEMUKA: Hlamula swivutiso swo huma eka switlhokovetselo HASWIMBIRHI ku nga XIVUTISO XA 5.1 NA XIVUTISO XA 5.2

XIVUTISO XA 5

- 5.1 Hlaya xitlhokovetselo lexi landzelaka hi vukheta kutani u hlamula swivutiso leswi landzelaka. Timaraka leti aviweke eka xivutiso xin'wana na xin'wana i xiletelo xa vulehi bya nhlamulo ya wena.

GIYA MUTSONGA – KG Baloyi

- 1 Bya ka Makapani byi hundzulerile,
- 2 Nkungwa wa karhi wa hangalaka,
- 3 Ntshikelo wa tolo ni tolweni swi wu khele matluka,
- 4 Namuntlha timboni ta humesiwa endzeni ka swirhundzu.
- 5 A wu voni ke,
- 6 Ri ku xele,
- 7 U nga ha tshami u titsanisa,
- 8 U xoxovala bya xihloni,
- 9 Tihariha a wu xikangalafula,
- 10 Pfuka u tivona,
- 11 Tisule malanga ni swixalu.
- 12 Giya mutsonga,
- 13 Xi kwihi xibelana xa wena mutsonga?
- 14 Languta tinxaka tin'wana
- 15 Ti ku twile ku hokomula ka mhalamhala,
- 16 Yi vika ntshuxeko wa tinxaka,
- 17 Wena u rhongomelela yini?
- 18 Kaveka u kaveta,
- 19 Bana 'tshetsha' ya namuntlha,
- 20 U katsa ni 'khwaya' ra tolo,
- 21 U nga rivali 'betsa' ni 'tsemelela',
- 22 U nga ha tshami u titsan'wa,
- 23 Yima u giya,
- 24 Nguvu ya xihingakanyo yi handzukile.

- 5.1.1 Hi ku komisa hlamusela leswi xitlhokovetselo lexi xi vulavulaka hi swona. (2)

- 5.1.2 Ku vuyeleriwa ka rito ra '**U**' eka mintila ya 7 na 8 swi komba ntshikelelo. Hi yihi mhaka leyi ku tshikeleriwaka yona? (2)

- 5.1.3 Kombisa hungu leri paluxiwaka hi mintila ya 19 ku fika eka 21. (1)
- 5.1.4 Hetisa xivulwa lexi landzelaka. Ntila wa 4 lowu nge: 'Namuntlha timboni ta humesiwa endzeni ka swirhundzu' i 'aluxini' leyi vulaka leswaku ... (2)
- 5.1.5 Vula 'Hi swona' kumbe 'A hi swona' u tlhela u seketela nhlamulo ya wena. Ntshikelelo lowu ku vulavuriwaka hi wona eka xitlhokovetselo a ku ri wa rixaka ra Vatsonga. (2)
- 5.1.6 Hlawula nhlamulo yin'we leyi nga yona eka leti landzelaka:
- Rito 'titsan'wa' eka ntila wa 22 ri vula ku ...
- A titekela ehenhla.
B tshika ku hlamba.
C lan'wa ku tirha.
D titekela ehansi. (1)
- 5.1.7 Kombisa nkoka wa ku tirhisiwa ka xivutiso eka ntila wa 13? (2)
- 5.1.8 Xana xitlhokovetselo lexi xi paluxa moya wa muxaka muni? (2)
- 5.1.9 Hi ku vona ka wena hikwalaho ka yini swi fanerile ku va mutlhokovetseri a humesa ku titwa loku ka yena ke? Seketela nhlamulo ya wena. (3)

NA

- 5.2 Hlaya xitlhokovetselo lexi landzelaka hi vukheta kutani u hlamula swivutiso leswi swi nga ehansi ka xona.

NTSHUXEKO – KG Baloyi

- 1 Ntshuxeko a hi ku dya mafurha.
- 2 Ntshuxeko a hi ku khondla mavoko.
- 3 Ntshuxeko a hi ku byarha mihoni
- 4 Kumbe ku va ni xikulela.
- 5 Ntshuxeko i ku anakanya lokunene.
- 6 Ntshuxeko i migingiriko ni ku titirhela.
- 7 Ntshuxeko i mahanyelo
- 8 Ntshuxeko i vumunhu bya munhu.

- 5.2.1 Hi mintila leyi nga tluliki MUNE komba ku hambana loku nga kona exikarhi ka hungu ra ndzimana yo sungula na hungu ra ndzimana ya vumbirhi. (2)
- 5.2.2 Kombisa nkoka wa ku vuyeleriwa ka rito '**ntshuxeko**' eka mintila ya 5 ku fika eka 8. (2)
- 5.2.3 Hi xihhi xifaniso xa le miehleketsweni lexi mutlhokovetseri a hi vumbelaka xona hi mintila ya 1 na 2? (2)
- 5.2.4 Hlamusela leswi ntila wa 3 lowu nge: 'Ntshuxeko a hi ku byarha mihoni', wu vulaka swona. (2)
- 5.2.5 Xana ntila wa 6 wu hlamulana na ntila wihi eka ndzimana yo sungula? (2)
- 5.2.6 Xana rito 'xikulela' eka ntila wa 4 ri vula yini? (2)
- 5.2.7 Boxa thoni leyi mutlhokovetseri a yi tirhiseke eka ndzimana ya 1 na leswi yi tikombisaka xiswona. (2)
- 5.2.8 Nyika dyondzo leyi u yi kumaka eka xitlhokovetselo lexi. (2)
- 5.2.9 Hi ku vona ka wena mutlhokovetseri a nga va a susumetiwiwe hi yini ku tsala xitlhokovetselo lexi? (2)

NTSENGO WA XIYENGE XA D: 35
NTSENGO WA TIMARAKA: 70